

JOHN MCMURTRY

Kapitalizem ima raka

Ko slišimo zvezo družbeni "obrambni sistem", najprej pomislimo na oborožene sile. Tako razmišljanje nam je bilo vcepljeno že zdavnaj. Vojaški industrijski kompleks in trgovina z orožjem sta med najvplivnejšimi institucijami organiziranega nasilja in mednarodne trgovine na svetu; da bi lahko ohranila velikansko moč, se morata prodajati kot primarna družbena oblika "samoobrambe". Tako je pravi družbeni sistem samoobrambe (proces samozdravljenja, ki se samodejno odvija v družbi) prikrajšan za potrebne vire in funkcije. Obenem družbeno zdravje in mehanizme varovanja življenja ogrožajo plenjenje okolja, prenašanje bogastva iz revnih in srednjih slojev v kroge bogatašev ter radikalno rušenje mehanizmov za preskrbovanje množic z življenjskimi potrebščinami. Stanje je zelo kompleksno in ima daljnosežne posledice, na kakršne mi (oziroma družbeni imunski sistem) še nismo pripravljeni. Ta grožnja se kaže kot nedavne globalne mutacije kapitalističnega sistema.

Pred letom 1970 so pritiski "komunistične grožnje", delavskih gibanj in novih volilnih odgovornosti prisilili kapitalizem k sprejemanju preventivnih mer zoper lastno notranjo patologijo. Počasi in pod velikim družbenim pritiskom so napredne kapitalistične družbe vpeljevale reforme, s katerimi so zavirale razvoj agresivnih mehanizmov, ki so ogrožali življenja in zdravje delavcev. Ta proces se je začel z zakonodajo, ki je omejila delovni čas ter vzpostavila višji standard varnosti pri delu, s čimer je zmanjšana pogostnost poškodb in obolenj. Postopoma so nastali zakoni, po katerih se institucije za izobraževanje,

zdravstvo in socialno varstvo financirajo od davkov in so namenjene vsem pripadnikom družbe. Patološki vzorci kapitalistične ureditve so s tem dobili protiutež, saj je zakon zagotavljal bolj zdrave razmere in večjo varnost pri delu.

Družbenemu razkroju, ki se je obetal zaradi teženj po brezglavem maksimiranju dobička, so začasno kljubovali novi odgovorni vladni organi. Ko se je tako jačala družbena imunost, so državni mehanizmi za prepoznavanje vitalnih potreb družbe kot celote in določanje primernega odziva nanje vedno bolj varovali pripadnike skupnosti pred boleznimi, lakoto in raznimi nevšečnostmi (kar je tudi njihov namen). Kljub razvoju imunosti pa se je pred kratkim družbena ureditev nenadoma spremenila. Dramatične spremembe in "prestrukturiranje" sistemov, ki ohranjajo družbo živo, so privedli do kolapsa družbenega imunskega sistema na skorajda vseh področjih.

Pripadniki družbe, ki je organizirana po kapitalističnih normah, nujno potrebujejo prihodek, da bi se lahko oskrbeli z življenjskimi potrebščinami, toda ta ni več zagotovljen. Dobrine, potrebne za zadovoljitev človekovih potreb, so vedno bolj "potrgovljene": hrana, obleka in stanovanje so običajno na voljo le proti plačilu z denarjem, kot prodajno blago. Zato je ljudem vse pomembnejši nenehen priliv denarja, toda kapitalistično organizirane družbe zmanjšujejo ali celo odpravljajo infrastrukture, ki ga članom družbe zagotavljajo dovolj; dejanski prihodek večine ljudi v svetu se je zmanjšal. Vedno več kapitala se steka k zasebnim investitorjem, druga, nedenarna življenjsko pomembna sredstva pa so ogrožena.

Stopnja nezaposlenosti iz leta v leto narašča, varnostni družbeni sektorji pa ne dobivajo potrebnih sredstev. Nenadzorovan pretok denarja čez meje držav, zlasti zaradi neproduktivnega kopičenja družbenega prihodka z raznimi špekulacijami, poteka vedno hitreje in z vse večjimi vsotami; po nekaterih ocenah se tako obrne 30- do 40-krat več denarja kot v prometu konkretnih izdelkov in uslug. Četrtnina svetovnega prebivalstva strada, tretjina otrok je podhranjena – prikrajšani so za najosnovnejše življenjske potrebščine. Pri poglobljanju in razširjanju tega pojava sta najbolj zaskrbljujoča njegova univerzalnost in nepri-zanesljivost. Relativno majhne in z vedno bolj debelimi stenami obdane družbene strukture si prilaščajo vedno več svetovnega prihodka, medtem pa se dostopnost življenjsko pomembnih dobrin hitro manjša in oskrba z njimi je za večino ljudi vse bolj negotova.

V družbah, ki so organizirane po kapitalističnih normah, obstajata dva velika razreda ljudi – tisti, ki so zaposleni in plačani za svoj prispevek k ustvarjanju in kopičenju kapitala, ter nezaposleni. Zaradi razkroja javnega sektorja in razvoja metod za zmanjšanje stroškov dela potreba po zaposlenih upada, tako da se število delavcev s polnim delovnim časom v kapitalističnih državah zmanjšuje z vrtozglavo hitrostjo. Ocenjuje se, da je približno tretjina od vseh 2,2 milijard za delo sposobnih ljudi na svetu nezaposlena, izguba socialne funkcije posameznikov pa ima za družbo mnogo patoloških posledic: verjetnost,

da brezposelni podleže bolezní srca ali raku, se v petih letih podvoji; sorazmerno s slabšanjem obetov za zaposlitev se povečuje stopnja samomorov in prostitucije pri najstnikih; še najhujše je dejstvo, da je v območjih z visoko brezposelnostjo vse več tudi etničnih vojn, rasističnih napadov, oboroženega nasilja, neredov v mestih, nasilja nad ženskami in otroci ter masovnih pomorov.

Postopki, po katerih kapitalistične korporacije izrabljajo okolje – ozračje, sladko vodo in morja, plodno zemljo, gozdove, posamezne živalske in rastlinske vrste, zaloge rudnin – vplivajo na (ne)zmožnost njegove regeneracije in samohranitve. Popačenost globalnih življenjskih pogojev je očitna, toda voditelji kapitalističnih korporacij kljub ekološki krizi želijo, da bi vlade zakonsko manj "posegale" v zaščito okolja. V Svetovni trgovski organizaciji (WTO) 20.000 strani GATT-a (General Agreement on Tariffs and Trade) in 1.400 členov sporazuma NAFTA (North American Free Trade Agreement) določa točna pravila, ki ščitijo pravico kapitalističnih korporacij, da posedujejo, proizvajajo, prodajajo in investirajo brez omejitev. V tej gori predpisov pa manjkajo odloki o učinkoviti zaščiti pred povečanjem onesnaževanja, pustošenja, izčrpavanja naravnih virov ali iztrebljanja vrst.

Nasilnost režimov "prostega trga" je razvidna iz bolezenskih simptomov, ki jih posledično spremljajo. Zrak, ki ga dihamo, je le še redkokje čist; izpostavljanje soncu veča nevarnost raka; iz morij in drugih ekosistemov na različnih koncih planeta izginja življenje; vsako minuto je izsekanih 40 hektarjev gozdov v tropskem in zmernem pasu; vsako leto je iztrebljenih ogromno rastlinskih in živalskih vrst; trušč motorjev na fosilna goriva vse bolj preglašča druge zvoke. Toda izkoriščanje okolja zaradi zaslužka še naprej nebrzdano narašča.

Rak kapitalizma

Dolgoročno, sistematično in nepopravljivo uničevanje globalnega ekosistema se je začelo na napredni stopnji kapitalizma, ki jo doživljamo v sodobnem času. Če značilnosti bolezni raka primerjamo s trenutnim stanjem družbe, je treba priznati, da rakavost napada družbo in se vse bolj širi po planetu. Simptomi kapitalističnega raka so naslednji:

1. povzročitelj se nenadzorovano in neobvladljivo širi po telesu gostitelja
2. povzročitelj ne prispeva k nobeni funkciji telesa gostitelja
3. povzročitelj jemlje gostitelju vedno več hranil za svojo rast in reprodukcijo
4. škodljivo rast lahko "razseje" po vsem gostiteljevem telesu
5. vedno bolj pronica v posamezne dele telesa gostitelja in si ga prisvaja, dokler ne zavre, poškoduje ali uniči posameznih organov oziroma življenjsko pomembnih sistemov
6. ker gostitelj nima ustreznega imunskega sistema, ki bi bolezen prepoznal in se nanjo učinkovito odzval, ga povzročitelj v skrajnji fazi uniči

Družbena ureditev in svetovno okolje se postopoma in dokaj naglo spreminjata, kar pomeni grožnjo obstoječim mehanizmom varovanja življenja; ti izgubljajo zmožnost samohranitve pod težo agresivnih, stalno rastočih in povsod prisotnih kapitalističnih sistemov. Pred nedavnim se je začelo izpodjedanje samozaščitnih mehanizmov, ki preprečujejo propadanje notranjih funkcij družbenih sestavnih delov ter razvoj v smeri razraščanja kapitalizma in kopičenja denarja. Varnostni mehanizmi se razkrajajo na vseh ravneh in ta vzorec je danes tako splošen in agresiven, da povzročitelji sploh ne prikrivajo uničevalnega namena in uporabljajo fraze: drastična redukcija, brisanje socialnih programov, rezanje javnih služb ipd. Tako odprto reduciranje, brisanje in rezanje družbenih varnostnih mehanizmov potrebujejo upniki in investitorji, da bi zagotovili kroženje vlog in dobičkov, ki ni več vezano na proizvodnjo ali obtok koristnih dobrin in uslug.

Težnja, da bi iz denarja ustvarjali več denarja, ne da bi bil ta povezan s proizvodnjo koristnih izdelkov ali ponudbo uslug, je stara enako kot praksa posojanja proti obrestim, toda še nikoli doslej ni tak sistem v družbi prevladoval. Mutacija kroga vlog in dobičkov se je v svetu začela takrat, ko je postal denar pravzaprav namenjen le neposrednemu množenju samega sebe. Podobnost z rakastimi tvorbami je očitna, najbolj pa vzorec bolezni in njeno metastatičnost potrdi dejstvo, da denar ne prispeva k ustaljenemu življenju na planetu, temveč se v vedno večjih količinah in vedno hitreje pretaka v družbene in naravne gostitelje ter iz njih, ne pripomore pa k njihovemu vzdrževanju. Prav nasprotno – viri in varnostni mehanizmi se preusmerjajo tako, da podpirajo širjenje kapitalističnega raka.

Skokovit porast dolgov in primanjkljajev, ki je cele vlade in družbene infrastrukture po svetu pripeljal do denarnega poloma, je glavni kanal za širjenje mutirane oblike kapitalizma, bolezni, ki napada družbene gostitelje in si prisvaja življenjske vire za svojo rast. Velike svetovne banke so na primer z obračanjem denarja "izžele" iz revnih, manj razvitih držav že več kot 14 bilijonov dolarjev, pa vendar se je njihov skupni dolg tem bankam od leta 1982, ko je bil ocenjen na približno 819 milijard dolarjev, do leta 1993 podvojil na 1,7 bilijona. Taki procesi ne morejo trajati dolgo, ne da bi uničili gostitelja. Simptomi uničevalnega vzorca so vidni pri vseh narodih sveta, najbolj pa v Afriki in Latinski Ameriki. Na določeni stopnji takega nasilnega prisvajanja sredstev družba več ne more preobraziti temeljnih življenjskih virov v denar, ki ga dolguje upnikom. Takrat ji naložijo programe "prestrukturiranja" in "prilaganja", s katerimi omogočijo nadaljnje širjenje denarnega raka, ne da bi se telo gostitelja uprlo. Povzročitelj ima vse večjo moč nad oslabiljenim gostiteljem, tako da globlje in intenzivneje prehaja v njegove vitalne organe; podležejo tudi vladajoči sloji družbe. Prestrukturiranje družbene ureditve, ki nudi bolezni več hrane, se lahko tako nadaljuje še mnogo hitreje in temeljiteje. Vedno več družbenih virov se steka k upnikom in investitorjem. Stopnja brezposelnosti naraste, zmanjša pa se zmožnost urejenega zaposlovanja, zato postanejo delovna

mesta negotova. Raven revščine se dvigne. Družbeni zdravstveni, izobraževalni in stanovanjski programi ne dobivajo sredstev ali pa so opuščeni. V ljudeh pod masko normalnosti vladata obup in preplah. Stopnjujoče se izčrpavanje družbe se še pogloblja, da bi zagotovilo nemoteno odtekanje denarja k povzročitelju, ki pa ne prispeva k nobeni funkciji gostitelja. Tako se življenjski obeti večine pripadnikov družbe zelo hitro slabšajo.

Opustošenost in izropanost družbenih mehanizmov za samoohranitev je danes vidna tako v najbolj nerazvitih državah kot v najnaprednejših skupnostih. V Kanadi je na primer stopnja smrtnosti novorojencev, eno poglavitnih meril zdravja družbe, leta 1996 narasla za neverjetnih 43%, kar je prvi tak zabeležen porast v več kot tridesetih letih. V najmanj razvitih državah umre vsako leto 500.000 otrok več zaradi vsiljenega "prestrukturiranja" državnega gospodarstva. Izropanost družb narašča, kapitalistični rak pa še naprej preusmerja sredstva za proizvodnjo koristnih izdelkov k sebi, za svoje širjenje. Mutacije družbenega metabolizma, ki spodbujajo bohotenje bolezni, dobivajo številne nove in nenavadne oblike. Tako obubožane vlade odjedajo sredstva in še dodatno krepijo nepotešljive zahteve upnikov do vse revnejših družbenih sektorjev; večji delež davkov se usmerja v nove investicije in posojila ter v neproduktivne špekulacije, namesto v podjetja z možnostmi zaposlitve; državne valute so ogrožene zaradi špekulativnih nakupnih in prodajnih potez, pri katerih se obračajo milijarde dolarjev dobička, nimajo pa dejanske vrednosti in lahko čez noč ohromijo celotno gospodarstvo ali družbeno ureditev; varčevalne sheme z visokimi obrestmi in bančni posojilni programi omogočajo vodilnim, da od davkoplačevalcev zbirajo zneske tudi do višine 500 milijard dolarjev, ki jih uporabijo za prelivanje denarja v še več denarja; davčne obveznosti se prenašajo z bančnih in finančnih institucij na produktivne člane družbe, ki imajo tako vedno manj prihodka; ogromni zneski pokojninskih in vzajemnih skladov se zlivajo v špekulativne borzne transakcije. Denarne investicije se sistematično in progresivno preusmerjajo, tako da služijo predvsem ustvarjanju še več denarja in ne vitalnim družbenim funkcijam.

Na sedANJI stopnji razvoja kapitalizma se srečujemo z boleznijo brez primere, ki je velik izziv preživetju njenega gostitelja – tako družbe kot samega planeta. Značilna posledica pri običajnem vzorcu širjenja in mutiranja družbenega raka je, da kapital uničuje temeljne življenjske pogoje na planetu (zrak, sončno svetlobo, vodo, prst in raznolikost življenjskih vrst). Dodatni učinki bolezni so: vedno bolj agresivno poseganje v družbene strukture ter mehanizme samoohranitve in kroženja dobrin; nepripravljenost plačati ceno odgovorne skrbi za vzdrževanje družbe in okolja ter njunih samozaščitnih zmogljivosti; bliskovit porast neodvisnega množenja denarja, ki se ne uporablja za izpolnjevanje vitalnih družbenih potreb.

Ključni problem pri vsakem primeru smrtnega raka je, da imunski sistem gostitelja ne zazna bolezni in njenega razvoja, zato se nanjo tudi ne odzove. Neuspeha družbenega imunskega sistema pri prepoznavanju rakastih oblik

kapitalizma in pri odzivu nanje ni težko razumeti, če se zavedamo, da nadzorni in komunikacijski organi v telesih gostiteljev po vsem svetu, taki, kakršni so dandanes, ne morejo prepoznati narave in vzorcev delovanja bolezni. Kapitalistični mediji in sistemi informiranja izbirno obveščajo javnost samo o tem, kar se sklada s kapitalističnim modelom družbene ureditve. Zato se informacije, ki razkrivajo okvare v taki družbeni strukturi (na primer ta esej), navadno ne morejo pojaviti v sredstvih javnega obveščanja. Multinacionalni kapitalistični kompleksi nadzirajo večino podatkov, ki se izmenjujejo po svetu – množične medije, osnovnošolske knjige, učbenike za visokošolski študij itn. – ter tako silijo imunski sistem družbe k nevarnemu popuščanju. Ker so družbene metode raziskovanja in komunikacije pod nadzorom kapitala, ki presega meje posameznih držav, so ideje, ki omenjajo raka kapitalizma, navadno zavržene. Potlačitev imunosti družbe je globalna – z 90% vseh mednarodnih novic upravlja pet multinacionalnih informacijskih agencij s sedeži v ZDA in Evropi.

Na današnji stopnji mutacij kapitalizma in njegovega razmaha so znamenja bolezni vse bolj očitna. Celo kapitalistični množični mediji občasno omenjajo veliko nevarnost, saj vsaj do neke mere priznavajo propadanje biosfere in družbene strukture ter celo nepovezanost kanalov, v katerih se obrača denar, s produktivnimi družbenimi funkcijami. Toda taki občasni izbruhi informacij niso povezani z izhodiščnim vzorcem bolezni.

Tako kot pri vseh živih organizmih, ne glede na njihovo stopnjo razvitosti, mora tudi družbeni imunski sistem prepoznati povzročitelja bolezni, preden se lahko učinkovito odzove na njegov napad. Šele takrat je možno vzpostaviti uspešno obrambo. Na globalni ravni je za zaviranje invazije raka potrebna vsaj odločnost, da se skupaj upremo tej bolezni ter obrzdamo smrtno nevarno, nekontrolirano širjenje rakastega kapitalizma. S tem bi lahko dosegli preobrazbo neuspešnih svetovnih političnih in gospodarskih sistemov, do katere pa bo, kot kaže, prišlo šele pod pritiskom globalno razvitega raka.

Prevedel Nikola Petrović

John McMurtry je profesor filozofije na univerzi v Guelphu. Eseg je strnjena različica članka, ki ga je napisal za ameriško revijo *Social Justice*.